

DUCHOVNÍ PORADENSTVÍ. JAK VYMEZIT TENTO POJEM?

Abstrakt

O duchovním poradenství patrně můžeme hovořit jako o jedné z poradenských oblastí, ale obsah tohoto pojmu není zcela zřejmý. Klíčem k němu je ale pravděpodobně pojem „spiritualita“, který dovoluje zahrnout a popsat celou šíři vnitřního, duchovního života člověka, ať už je tento život napájen z určité duchovní tradice a jejích institucí, anebo ať je na jakékoli tradici a instituci nezávislý. Pojem „duchovní poradenství“ je právě proto nutné odlišit od poradenství, která provádějí různé náboženské instituce (od tzv. konfesního poradenství). Toto odlišení vynikne, pokud se zabýváme poptávkou klientů, kteří si duchovní poradenství vybrali jako odpovídající jejich zájmu. Zdá se, že je smysluplné tyto klienty rozlišit do tří skupin - specifika duchovního poradenství pak v těchto skupinách vyniknou. Je-li duchovní poradenství skutečně svébytnou poradenskou oblastí, musí mít i určité nároky na ty, kdo je provádějí. V jeho případě jsou to nejen nároky na vzdělání, ale také nároky na odpovědnou reflexi vlastní spirituality.

Ve svém příspěvku bych rád předložil několik myšlenek o duchovním poradenství, a pokusil se tak přispět k rozhovoru na toto téma. V žádném případě svým pohledům nepřikládám absolutní platnost nebo definitivnost, naopak - velice rád bych odbornou veřejnost vyprovokoval ke kritickým reakcím, a tím pomohl k tomu, aby se různá pojetí a pochopení duchovního poradenství prosvětliła a snad i vzájemně přiblížila.

Pojmu „duchovní poradenství“ rozumím jako komplexu odborných služeb lidem při řešení takových obtížných životních situací, které tyto lidé spojují se spiritualitou nebo s tím, co by bylo možné do pojmu „spiritualita“ zahrnout. Chápu ho jako jednu z oblastí poradenské činnosti, vedle psychologického poradenství, profesního poradenství nebo speciálně pedagogického poradenství a dalších oblastí, zároveň ovšem jako soubor postojů a dovedností, jimiž mohou být ostatní poradenské oblasti obohaceny. Cíli duchovního poradenství rozumím podobně jako cíli v jiných oblastech poradenství, tedy v podpoře orientace klienta v jeho situaci, v jeho seznámení s různými možnostmi řešení jeho situace a v jeho motivaci k samostatné realizaci těchto možností. Širší cílem duchovního poradenství by pak byla podpora klientova růstu k osobnostní zralosti.

Spiritualita jako předmět duchovního poradenství

Klíčovým pojmem dosavadních úvah je pojem „spiritualita“. Pojem „spiritualita“ je v současné době natolik módní v obecné řeči i odborných diskusích, že není dost dobře možné ho vymezit tak, aby toto vymezení vyhovovalo všem jeho uživatelům. Každopádně je ale třeba připomenout, že pojem „spiritualita“ má kořeny v křesťanské tradici, ale dnes již s křesťanstvím nemusí být spojován. Pojem pochází z latinského *spiritualis* („duchovní“), odvozeného od *spiritus* („dech“ nebo „duch“), a v křesťanství odkazuje k působení třetí božské osoby, Ducha svatého, na jednotlivého člověka a hlavně pak k odezvě tohoto působení v jeho životě. Spiritualita je tedy člověkův vnitřní život, iniciovaný působením Ducha. Je to tedy ta část člověkovy života, která je *prodchnuta* Bohem, jeho duchovní život. Toto prodchnutí je obvykle jaksi „zabarveno“ díky určité části křesťanské tradice nebo díky povolání, k němuž toto prodchnutí vede, takže je v křesťanství (zvláště v jeho podobě, uchovávané římskokatolickou církví) obvyklé hovořit např. o mystické spiritualitě, kněžské spiritualitě, ignaciánské spiritualitě apod. (Více k tomuto pojmu ve smyslu křesťanské teologie: KOHUT 1999.)

Jako pojem, vyjadřující osobní, niternou polohu náboženství se ve druhé polovině 20. století rozšířil na Západě z oblasti teologie do všeobecného používání. Kromě významu osobního vztahu k posvátnu, který nemusí být nutně zprostředkován institucemi (církvemi), nese pojem spiritualita i ocenění duchovního zážitku, jenž je s tímto vztahem spojen. Pojem „spiri-

tualita“ se zároveň odpoutal od svého křesťanského základu a začal naopak vyjadřovat spíše inspiraci v mimokřesťanských duchovních tradicích, a dokonce se rozšířil i mimo oblast, považovanou za doménu náboženství (např. v sousloví *psychedelická spiritualita*).

Rozšíření pojmu „spiritualita“ jistě souvisí na jedné straně se zvýšeným zájmem o náboženství na Západě ve druhé polovině 20. století, především o náboženství alternativní, a na druhé straně s krizí náboženských institucí. Výraz „spiritualita“ se stal označením pro individuální, nezávazný a na instituci nezávislý náboženský zájem, pro nějž je charakteristická hodnota vnitřního zážitku a praktického, denního používání, jež by umocňovalo a rozšiřovalo schopnosti člověka. V přibližně tomto smyslu vstoupil i do psychologie, kde byl oceněn kvůli naději, že individuální, nedogmatická a neinstituční spiritualita má uzdravný potenciál. (Více k pojmu „spiritualita“ v obecné používání a v psychologii: ŘÍČAN 2007, 42-65.)

Výraz „spiritualita“ se tak stal alternativou k pojmu „religiozita“. Pojem „religiozita“ vyjadřuje spjatost s určitou duchovní tradicí (především křesťanskou) a s jejími institucemi a jeho konotace jsou spíše negativní a protikladné k pojmu „spiritualita“. Výraz „religiozita“ totiž asociuje dogma než zážitek, kolektiv spíše než individuum, nepraktičnost a zastaralost spíše než použitelnost v současném světě a omezování spíše než svobodný rozvoj. Pozitivní konotace pojmu „spiritualita“ ovšem znamenají nebezpečí, že s pojmem a tím, k čemu se vztahuje, bude přístupováno naivně a nadšenecky, a tím nevědecky (ŘÍČAN 2007, 48).

Mám za to, že pojem „spiritualita“ má být udržen v neutrální poloze. Proto jím označuji souhrn veškerých projevů vnímání posvátného a veškerých projevů vztahu k posvátnému bez ohledu na to, jak jsou tyto projevy hodnoceny nebo co vztah k posvátnu člověku přináší, a bez ohledu na to, zda toto vnímání a tento vztah čerpají z tradičního náboženství, z náboženství, které je ke zdejší tradici alternativou, nebo dokonce ze zdrojů, které nejsou běžně označovány jako náboženské. Spiritualitu tedy chápu jako „souhrn způsobů vyjadřování vztahů k posvátnu“ (SMÉKAL 2001, 26), nebo snad ještě s upřesněním - jako „souhrn způsobů vyjadřování osobních vztahů k posvátnu“.

Rád bych se zastavil u toho, co jsem výše označil jako zdroje, které nejsou běžně označovány jako náboženské. Spiritualita obsahuje i prvky, které nejsou výslovně součástí žádné duchovní tradice, ale nevýslovně na ni navazují nebo alespoň mají tutéž funkci. Tak jistě součástí spirituality mohou být politické a společenské vize nebo vědecké koncepty, jako spirituální lze jistě interpretovat např. zážitky po požití omamných látek, spiritualitu tvoří i zážitky z umění, z přírody apod. Jistě pociťujeme posvátnost určitého místa (třeba rodného kraje), určitého času (svátků, narození dítěte, smrti rodičů apod.), určitých obřadů apod. Taková spiritualita ovšem zůstává obvykle nereflektována, nebo se dokonce její nositelé proti čemukoli spirituálnímu vymezují. Tím ale není řečeno, že snad jejich spiritualita neexistuje, ani že v některé životní situaci nebudou cítit v souvislosti se svou spiritualitou určité znepokojení nebo obtíže. Při takto široce pojatém pojmu „spiritualita“ pak otázkou není, zda někdo spirituálně žije, nebo ne, ale jako důležité se ukazují spíše otázky, jakým způsobem spirituálně žije. Můžeme se tedy ptát, zda je spiritualita konkrétního člověka uvědomělá, či nereflektovaná; zda je konsistentní ve smyslu spojitosti v různých svých rovinách (doktrinální, zážitkové, etické apod.), anebo fragmentární, tedy spíše neuspořádaná do pevnějšího celku a snad i útržkovitá; zda je spiritualita pevná ve smyslu dlouhodobosti a trvanlivosti, anebo spíše fluidní (proměnlivá); zda se spiritualita napájí ze zdrojů, které jsou v dané společnosti chápány jako tradiční, anebo zda čerpá z alternativ; zda je soustředěna na jednu tradici, čerpá z více tradic, anebo dokonce různé tradice synkreticky spojuje; zda je spiritualita konkrétního člověka sdílená, nebo zcela individuální; zda je institučně zakotvená, anebo bez vazby na instituci apod.

Duchovní a konfesní poradenství

Na začátku jsem se pokusil pracovně definovat duchovní poradenství jako komplex odborných služeb lidem při řešení takových obtížných životních situací, které tyto lidé spojují se svou spiritualitou. Tento komplex služeb odlišujeme od poradenství, které vykonávají společenství, uchovávající a rozvíjející určité duchovní tradice. V křesťanském prostředí bývá tento typ služeb nazýván pastorační poradenství. Takové konfesní poradenství je v různých duchovních společenstvích obvyklé: zajímavě propracované poradenství má např. i mezinárodní Pohanská federace nebo prostřednictvím Internetu ho vykonává např. česká pobočka společenství Buddhismus Diamantové cesty.

Na rozdíl od konfesního poradenství není duchovní poradenství zaměřeno na obsah duchovního života (tedy na tradici, z níž je tento duchovní život napájen a již rozvíjí), ale na jeho kvalitu. Nejedná se o poradenství, které by řešení klientových obtíží hledalo v rámci určité duchovní tradice nebo v rámci určitého duchovního společenství, ale o poradenství, které vychází z obecných poznatků a teorií o duchovním životě člověka, jako je např. myšlenka náboženství zdravé a nemocné mysli Williama Jamese, pojetí zvnitřnělé a vnější religiozity Gordona Allporta nebo jeho znaky zralého náboženství, stupně víry Jamese Fowlera nebo stupně náboženského úsudku Fritze Osera, zkoumání nevědomého obrazu Boha Karla Frielingsdorfa a dalších.

Přehledné schéma, kontrastující duchovní poradenství a konfesní poradenství, je ovšem ve skutečnosti narušováno. Především je pojem „pastorační poradenství“ někdy používán ve smyslu našeho pojmu „duchovní poradenství“, tedy ve smyslu poradenství konfesně neutrálního. Např. Libor Novosad používá pojem „pastorační poradenství“ mimo křesťanský a jakýkoli jiný náboženský kontext, řadí pastorační poradenství mezi jiné oblasti poradenské činnosti a definuje ho prostě jako „poskytnutí duchovní pomoci člověku v nesnázích“ (NOVOSAD 2000, 63). - A na druhou stranu pojem „duchovní poradenství“ je častý mezi stoupenici tzv. hnutí lidského potenciálu, případně v hnutí Nového věku, jehož je - snad můžeme zjednodušeně říci - hnutí lidského potenciálu součástí. Duchovní poradenství v tomto kontextu obsahuje náboženské předpoklady hnutí Nového věku např. o existenci kosmické energie, možnostech člověka realizovat svůj nekonečný potenciál apod., a patří tedy v našem výše popsaném schématu do poradenství konfesního. Jako poněkud matoucí musíme na tomto místě zmínit i angažmá Stanislava Grofa a jeho manželky Christiny, které kombinuje psychiatrickou a psychotherapeutickou odbornost s vyhraněně náboženskými a aktivistickými postoji. Je bezpochyby velkou zásluhou této dvojice, že se začalo hovořit o tématu tzv. psychospirituální krize, na druhou stranu rozhovor o tomto tématu je poněkud znesnadněn rolí Stanislava Grofa jako duchovního učitele a vizionáře (VOJTÍŠEK, 2006).

Klienti duchovního poradenství

Oblast duchovního poradenství také vymezují sami klienti, kteří ho vyhledávají. Toto vymezení se pokusíme odvodit z klientely oddílu „duchovní poradenství“ internetové služby, provozované občanským sdružením Internetporadna. (Jeho prezentace je dostupná na adrese <http://www.iporadna.cz>)

Z rozboru dotazů v této jedné z forem duchovního poradenství se zdá, že hlavním důvodem, proč bylo duchovní poradenství vyhledáváno, je nezávislost poradců na náboženské instituci, tedy v podstatě dříve zmíněný hlavní rozdíl mezi poradenstvím duchovním a poradenstvím konfesně zaujatým. (Od roku 2008 ovšem v odpovědích převládl výrazně konfesní tón, takže hovořit o této službě jako o duchovním poradenství je nyní značně problematické). Pokud ale probíráme tuto klientelu od zahájení služby do roku 2008, můžeme ji přehledně rozdělit podle vztahu klientů k náboženské instituci rozdělit do tří skupin.

První skupinu tvoří klienti, jejichž obtíže nemají s žádnou náboženskou institucí viditelnou souvislost nebo kteří nejsou s žádnou institucí spjati. Tyto obtíže se týkají otázek smys-

lu života, naléhavého, numinózního strachu ze smrti nebo nečekaných náboženských zážitků (např. zážitku setkání a komunikace s nadlidskými bytostmi, zážitku náboženské vize, zážitku náhlé záplavy energie, zážitků blízkých smrti, tzv. parapsychických zážitků apod.). Tito klienti pravděpodobně vyhledávají duchovní poradenství spíše než poradenství psychologické, protože se mohou obávat lhostejnosti či až hostility, jež někteří psychologové vůči náboženským záležitostem vyjadřují, nebo protože se obávají psychiatrizace svých zážitků.

V archivu Internetporadny ukazují na tyto klienty např. následující výňatky z jejich dopisů: „Nějak se nemůžu ztotožnit s žádnou církví a dokonce si ani nejsem jistá, jestli existuje Bůh“ (dotaz ze 21. 5. 2007); „... by mne zajímalo, kde se v člověku bere zlo. ... Hledám na to odpověď již dlouho...“ (dotaz ze 20. 7. 2007); „... Začala jsem vědomě mluvit k Bohu... Bylo to tak silné, že jsem odešla ven do parku a udělalo se mi zle a prošla jsem si první psychotickou příhodou psychospirituální krize. ...“ (dotaz ze 25. 8. 2007); „... vloni na podzim se zabil můj nejbližší přítel, po vysazení prášků podlehl depresi. Každý den na něj myslím... Můžete mi poradit, jak truchlit? ...“ (dotaz ze 14. 4. 2008).

Jako druhou skupinu můžeme vidět ty klienty, kteří se k určité náboženské instituci sice vztahují, ale své obtíže nemohou s její pomocí řešit. Důvodem může být to, že v rámci této instituce nesetkali s ochotou k řešení, nebo to, že pociťují rozpor mezi nároky instituce (dogmatickými či etickými) a vlastním pochopením či vlastním svědomím. Klient v těchto případech potřebuje odborné duchovní poradenství proto, aby se poradce stal nezávislým prostředníkem mezi náboženskou institucí a jeho vlastním svědomím.

V archivu Internetporadny reprezentují klienty, kteří se nesetkali s institucí, ochotnou nebo schopnou řešit jejich spirituální obtíže, např. ti, kteří uvedli: „...nevím, zda je vhodné takové otázky vůbec klást, o některých věcech je snad lepší nemluvit“ (dotaz z 9. 2. 2005); „Kazatel sice přiznal, že nezná vyhovující odpověď, avšak dodal, že bychom si takové otázky ani neměli klást. Možná, že to nemyslel doslova, ale takovou odpověď v naší církvi slyšíme dost často: ‘Neptejte se, je to tajemství’“ (dotaz z 24. 2. 2005); „Když to řeknu zpovědníkovi, řekne mi, ať si takových myšlenek nevšímám. To ale dost dobře nejde...“ (dotaz z 22. 3. 2005); „Dobrý den, mám problém a nevím, s kým si o tom promluvit“ (dotaz z 27. 9. 2005).

Klienti, kteří jsou se „svou“ náboženskou institucí v rozporu ohledně učení či etiky, se mohou vyjadřovat např. takto: „Chtěla bych se zeptat na problematiku sexu a církve. Jsem věřící, křtěná katolička, ale v rozporu s tzv. příkazy církve vedu ještě před sňatkem sexuální život s mým partnerem. ...“ (dotaz z 25. 2. 2004); „Je mi 18, jsem gay a zároveň věřící člověk. Nechci strávit celý život sám, ale zároveň nechci dělat nic proti Bohu...“ (dotaz z 12. 6. 2006); „Dobrý den, máme problém se zdrženlivostí během plodných dní ... když to přesahuje únosnou mez, použijeme kondom...“ (dotaz z 16. 10. 2005); „Ja chcem spachat samovraždu... ale nechcem ist' do pekla...“ (dotaz z 23. 6. 2005).

Třetí skupinu tvoří klienti, kteří jsou přesvědčeni o nedůvěryhodnosti náboženské instituce, o níž se jim jedná. Mohou ji chápat jako podezřelou a nepřátelskou. Takové instituce mohou být pejorativně nazvány sektami, ale někteří klienti jsou přesvědčeni o nedůvěryhodnosti i takových institucí, jejichž společenské renomé toto negativní označení vylučuje. Hlavní část této třetí skupiny klientů duchovního poradenství jsou přátelé a příbuzní, kteří se obávají, že jejich blízcí se stali „obětí“ nedůvěryhodné náboženské instituce, popř. tzv. odpadlíci, kteří k určité instituci patřili a po čase začali shledávat jako nedůvěryhodnou.

V Internetporadně tuto skupinu klientů mohou reprezentovat např. následující tazatelé: „... Manželka i já jsme bývalí svědci Jehovovi (SJ). Manželka je asi 3 roky rozvedená. S bývalým manželem, který je stále fanatickým SJ, mají osmiletou holčičku. ... velice negativně působí na dceru. ...“ (dotaz ze 18. 5. 2005); „Dobrý den, chci se zeptat, v jaké míře u sekty Hare Kršna dochází k vymývání mozků a jakým způsobem...“ (dotaz ze 20. 4. 2005); „Dobrý den, chtěla bych se Vás zeptat, zda jste se za Vaší praxi dostali do kontaktu se svědky Jehovými nebo s bývalými členy této společnosti. Zajímalo by mě, zda v této skupině dochází k psychické manipulaci a jakým způsobem. ...“ (dotaz ze 13. 4. 2005).

Duchovní poradenství a jeho aktéři

Jako poslední způsob, jak se pokusit vymezit pojem „duchovní poradenství“, se mi jeví kvalifikace těch, kdo toto poradenství provádějí. Mám za to, že duchovnímu poradenství by měla vymezovat určitá odborná a osobnostní kritéria. Za odborné kritérium bych považoval spojení religionistického či teologického vzdělání na jedné straně, na druhé straně psychologické vzdělání či psychoterapeutický a (případně nebo) poradenský výcvik. Za nezbytnou osobnostní podmínku bych považoval reflexi vlastní spirituality, provedenou s pomocí supervizora. Tato reflexe je - podle mého názoru - nutná jednak pro to, aby se poradce mohl vůči klientovi s problémem v oblasti spirituality chovat empaticky, a jednak pro to, aby bylo sníženo nebezpečí zaměňování poradenské činnosti s činností misijní či pastorační i sníženo nebezpečí poměňování klientovy spirituality optikou spirituality vlastní.

Soudím, že duchovní poradenství, vymezené předmětem své činnosti, poměrem k jiným poradenským aktivitám, okruhy potřeb svých klientů a nároky na své aktéry se může stát skutečně respektovanou poradenskou oblastí tak, jak to odpovídá - podle mého vidění světa - naléhavé potřebě současné české společnosti.

Literatura

- ALLPORT, Gordon W., *The Individual and his Religion*, The Macmillan Company 1953.
- FOWLER, James W., *Stages of Faith*, Harper & Row 1981. ISBN 0-06-062840-5.
- FRIELINGSDORF, Karl, *Falešné představy o Bohu. Jejich vznik, odhalení a překonání*, přeložila Alžběta Sirovátková, Karmelitánské nakladatelství 1995. ISBN 80-85527-94-4.
- JAMES, William, *Druhy náboženské zkušenosti*, přeložil Josef Hruša, Melantrich 1930.
- KOHUT, Vojtěch, Spiritualita, heslo in: DE FIORES, Stefano, GOFFI, Tullo (eds.), *Slovník spirituality*, Karmelitánské nakladatelství 1999, str. 904-912. ISBN 80-7192-338-9.
- NOVOSAD, L., *Základy speciálního poradenství. Struktura a formy poradenské pomoci lidem se zdravotním nebo sociálním znevýhodněním*, Portál 2000. ISBN 80-7178-197-5
- OSER, Fritz K., GMÜNDER, Paul, *Der Mensch-Stufen seiner religiösen Entwicklung*, Gütesloher Verlagshaus Gerd Mohn 1996. ISBN 357900221X. První vydání 1988.
- ŘÍČAN, Pavel, *Psychologie náboženství a spirituality*, Portál 2007. ISBN 978-80-7367-312-3.
- SMÉKAL, Vladimír, Spiritualita a psychoterapie, *Psychologie dnes*, (7-8), 2001, str. 26-27.
- VOJTÍŠEK, Zdeněk, Duchovní poradenství v multikulturní společnosti, in: KRAHULCOVÁ, B. (ed.), *Kontexty sociální a charitativní práce. Sborník katedry psychosociálních věd a etiky*, Univerzita Karlova v Praze – Husitská teologická fakulta 2008, str. 141-150. ISBN 978-80-87127-07-0.
- VOJTÍŠEK, Zdeněk, Pastorační poradenství v oblasti sekt a sektářství, edice Pontes Pragenses Centra pro náboženský a kulturní dialog při Husitské teologické fakultě Univerzity Karlovy v Praze v Nakladatelství L. Marek 2005. ISBN 80-86263-69-X.
- VOJTÍŠEK, Zdeněk, Náboženská východiska holotropní terapie, in: LOJDA, Miroslav (ed.), *Alternativne liečebné metódy s presahmi do náboženstiev*, Ústav pre vzťahy štátu a cirkví 2006, str. 77-90. ISBN 80-89096-25-5.